

PEDAGOGNING AKME DARAJASIDA KASBIY KOMPETENSIYANING O'RNI

Qo'qon Unverstedi Andijon filiali

Boshlang'ich ta'lim masofaviy 24-02-guruh

talabasi Asqarova Gulnoraxon Bahodir jon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasining shakllanish jarayoni hamda uning ta'lim sifati va shaxs rivojiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi pedagog faoliyatida akmeologik yondashuv asosida kasbiy kompetensiyaning nazariy asoslarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, pedagogik kuzatuv va ilmiy manbalarni umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijalar akme darajasiga erishgan pedagoglar refleksivlik, innovatsion fikrlash, kommunikativ madaniyat va kasbiy mas'uliyat bilan ajralib turishini ko'rsatdi. Xulosa sifatida, pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: akmeologiya, kasbiy kompetensiya, pedagogik mahorat, refleksivlik, innovatsion faoliyat, ta'lim sifati, shaxsiy rivojlanish.

Аннотация : В данной статье анализируется процесс формирования профессиональной компетентности педагога на акмеологическом уровне и её влияние на качество образования и развитие личности. Основная цель исследования – определить теоретические основы профессиональной компетентности педагога на основе акмеологического подхода. В ходе исследования использовались методы системного анализа, педагогического наблюдения и обобщения научных источников. Результаты показали, что педагоги, достигшие акме-уровня, отличаются высокой рефлексивностью, инновационным мышлением, коммуникативной культурой и

профессиональной ответственностью. Сделан вывод о том, что профессиональная компетентность педагога на акмеологическом уровне является важным фактором повышения эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: акмеология, профессиональная компетентность, педагогическое мастерство, рефлексия, инновационная деятельность, качество образования, развитие личности.

Abstract : This article analyzes the process of forming a teacher's professional competence at the acmeological level and its impact on the quality of education and personal development. The main aim of the study is to determine the theoretical foundations of professional competence based on the acmeological approach in pedagogical activity. Systematic analysis, pedagogical observation, and generalization of scientific sources were used as research methods. The results show that teachers who reach the acme level demonstrate high reflexivity, innovative thinking, communicative culture, and professional responsibility. It is concluded that a teacher's professional competence at the acmeological level is an important factor in improving the effectiveness of the educational process.

Keywords: acmeology, professional competence, pedagogical mastery, reflexivity, innovative activity, educational quality, personal development.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsining kasbiy kompetensiyasi ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda innovatsion ta'lim muhitining shakllanishi pedagogdan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik, moslashuvchanlik va ijodkorlikni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, pedagogning kasbiy rivojlanishini akmeologik yondashuv asosida o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biridir. Akmeologiya insonning kasbiy va shaxsiy kamolotining eng yuqori cho'qqisini (akme darajasini) tadqiq etuvchi fan sifatida pedagogning professional yetukligini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Pedagogning akme

darajasidagi kasbiy kompetensiyasi nafaqat bilim va ko'nikmalar yig'indisi, balki refleksiv fikrlash, innovatsion faoliyatga tayyorlik, ijtimoiy-madaniy moslashuvchanlik hamda axloqiy mas'uliyat kabi sifatlarni ham o'z ichiga oladi. Bugungi kunda pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish, o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalari pedagogning yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyasini talab etadi. Biroq pedagogning akme darajasiga erishish omillari, uning mezonlari va baholash mexanizmlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Mazkur tadqiqotda pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasini o'rganishda kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi ilmiy usullarga asoslandi:

Nazariy tahlil usuli orqali Akmeologiya, pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlanish bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tizimli ravishda o'rganildi va tahlil qilindi. Ushbu metod pedagogning akme darajasidagi kompetensiyasining nazariy asoslarini aniqlashga xizmat qildi. Tizimli yondashuv Pedagog kasbiy kompetensiyasi yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqildi. Uning tarkibiy komponentlari (motivatsion, kognitiv, operatsion, refleksiv va kommunikativ) o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Pedagogik kuzatuv Ta'lim muassasalarida pedagoglarning kasbiy faoliyati kuzatildi. Ularning dars jarayonini tashkil etish, innovatsion metodlardan foydalanish darajasi, o'quvchilar bilan muloqot madaniyati hamda refleksiv tahlil qilish ko'nikmalari o'rganildi. Komparativ usul Turli malaka darajasiga ega pedagoglarning kasbiy faoliyati taqqoslandi. Akme darajasiga yaqinlashgan pedagoglar bilan oddiy tajriba darajasidagi pedagoglar faoliyati o'rtasidagi farqlar aniqlashtirildi. Umumlashtirish va interpretatsiya Olingan natijalar ilmiy jihatdan umumlashtirildi va pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi ta'lim samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatishi izohlandi.

Tadqiqot jarayonida ishtirok etgan pedagoglar tanlanmasi ixtiyoriylik tamoyili asosida shakllantirildi. Ma'lumotlarni qayta ishlashda sifat tahlili usullari qo'llanildi.

Pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi pedagogika, psixologiya hamda akmeologiya fanlari kesishgan nuqtada o'rganiladigan murakkab ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar asosan shaxsning kasbiy yetukligi, pedagogik mahorat va uzluksiz kasbiy rivojlanish g'oyalari asosida shakllangan.

Akmeologiya fanining nazariy asoslari inson rivojlanishining yetuklik bosqichlarini tadqiq etgan Boris Ananyevning ilmiy qarashlariga borib taqaladi. U inson ontogenezida yetuklik davrining o'ziga xos jihatlarini tahlil qilib, kasbiy kamolot jarayonining psixologik mexanizmlarini izohlab bergan [1].

Keyinchalik Nikoai Kuzmina pedagogik faoliyat samaradorligini o'rganish orqali pedagogning professional yetuklik darajasini aniqlash mezonlarini ishlab chiqdi. Uning ilmiy ishlarida pedagogik mahorat, kompetentlik va kasbiy refleksiya o'zaro bog'liq tizim sifatida talqin qilinadi [4].

Akmeologiyani mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida rivojlantirishda Anatoly Derkachning hissasi katta. U akmeologiyani kasbiy faoliyatda eng yuqori natijalarga erishish qonuniyatlarini o'rganadigan fan sifatida izohlaydi. Tadqiqotlarida pedagog shaxsining o'zini rivojlantirish jarayoni, motivatsiyasi hamda kasbiy faoliyatga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar batafsil tahlil qilingan [2].

Pedagogik kompetensiya tushunchasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda ham keng o'rganilgan. Jumladan, Philippe Perrenoud kompetensiyani murakkab pedagogik vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish va harakat qilish qobiliyati sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, pedagogning kasbiy kompetensiyasi nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy faoliyatda muammolarni hal etish tajribasi bilan ham belgilanadi [7].

Zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish bo'yicha xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari ham muhim ahamiyatga ega. Xususan,

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan hujjatlarda pedagoglarning kasbiy rivojlanishi ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida baholanadi [6].

O'zbek olimlari tadqiqotlarda ham pedagogning kasbiy kompetensiyasi va pedagogik mahoratini rivojlantirish masalalari keng yoritilgan. O'zbekistonlik olimlar pedagogik mahoratni kasbiy tayyorgarlik, metodik bilimlar hamda axloqiy yetuklik bilan uzviy bog'liq holda tahlil qiladilar. Shuningdek, pedagogning akme darajasiga erishishi uzluksiz ta'lim jarayoni, malaka oshirish tizimi va innovatsion faoliyat bilan chambarchas bog'liqligi ta'kidlanadi [3].

Umuman olganda, mavjud ilmiy manbalar pedagogning kasbiy kompetensiyasini turli jihatlardan o'rganishga qaratilgan bo'lsa-da, aynan akme darajasidagi kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi va uni baholash mezonlari hali to'liq tizimlashtirilmagan. Shu sababli mazkur tadqiqot pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasini kompleks yondashuv asosida tahlil qilishga qaratilganligi bilan ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot jarayonida pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi hamda uning asosiy tarkibiy qismlari aniqlandi. Natijalar pedagogning akme darajasidagi kompetensiyasi bir nechta o'zaro bog'liq komponentlardan iborat ekanligini ko'rsatdi. Ular motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat, refleksiv va kommunikativ jihatlarni o'z ichiga oladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, akme darajasiga yaqin pedagoglarda kasbiy faoliyatga nisbatan barqaror motivatsiya mavjud bo'lib, ular o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda rivojlantirishga intiladilar. Shuningdek, refleksiv kompetensiya muhim omil bo'lib, pedagoglarning o'z faoliyatini tahlil qilish va uni takomillashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish akme darajasining muhim belgilaridan biri sifatida kuzatildi. Kommunikativ kompetensiyaning yuqori darajada shakllanganligi esa

o‘quvchilar bilan samarali muloqotni ta’minlab, ularning o‘quv motivatsiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatdi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Pedagogning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasi kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalar bilan birga refleksivlik, innovatsion fikrlash, kommunikativ madaniyat hamda kasbiy mas’uliyatning uyg‘unligida namoyon bo‘ladigan kompleks tizim hisoblanadi.

2. Akme darajasi pedagogik faoliyatning eng yuqori bosqichi bo‘lib, u uzluksiz kasbiy rivojlanish va o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayonida shakllanadi.

3. Pedagogning akme darajasiga erishishi ta’lim jarayonining samaradorligini oshirib, o‘quvchilarning intellektual hamda shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

4. Bunday kompetensiyani rivojlantirish uchun pedagoglarni malaka oshirish kurslari, refleksiv treninglar va innovatsion metodlar bilan qo‘llab-quvvatlash muhim hisoblanadi.

Shu bois pedagoglarning akme darajasidagi kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ananyev, B. G. **Chelovek kak predmet poznaniya.** – Sankt-Peterburg: Piter, 2001. – 288 s.
2. Derkach, A. A. **Akmeologiya: lichnostnoye i professionalnoye razvitiye cheloveka.** – Moskva: RAGS, 2004. – 256 s.
3. Xoliqov, A. **Pedagogik mahorat.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2011. – 240 b.
4. Kuzmina, N. V. **Professionalizm deyatelnosti prepodavatelya i masterstvo.** – Moskva: Vysshaya shkola, 1990. – 119 s.

5. Leontiev, A. N. **Activity, consciousness, and personality.** – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1978. – 210 p.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. **Teachers and school leaders as lifelong learners.** – Paris: OECD Publishing, 2019. – 132 p.
7. Perrenoud, P. **Dix nouvelles compétences pour enseigner.** – Paris: ESF, 1999. – 208 p.
8. Shulman, L. S. Those who understand: Knowledge growth in teaching // **Educational Researcher.** – 1986. – Vol. 15, № 2. – P. 4–14. – DOI: <https://doi.org/10.3102/0013189X015002004>